

Papp Eszter¹

A saria-kompatibilis bankok működésének vallási, jogi és erkölcsi aspektusa

I. Bevezetés

A tanulmány az iszlám pénzügyekbe és az iszlám bankok világába enged rövid betekintést. Az olvasó által feltehetően jobban ismert konvencionális bankok működését két fő tevékenység határozza meg. Az egyik a pénzbetétek befogadása, a másik pedig a hitelek nyújtása. A bank a betétesek részére kamatot fizet, a hitelfelvevőktől pedig kamatot szed. A kettő közötti különbség képezi a bank nyereségét. Léteznek azonban a világban olyan bankok is, amelyeknek üzleti alapelvei tiltják a pénzzel való kereskedést és a kamatszedést. E bankok nem szedhetnek és nem fizethetnek kamatot, hiszen ezzel az iszlám vallási jog, a Saria alapvető elveit szegnék meg. Hogyan működhet egy bank, amely nem szed kamatot? A tanulmányban bemutatásra kerül számos iszlám banki termék, amelyek – kamat szedése nélkül is – alkalmasak pénzügyi finanszírozásra. Az iszlám vallás sok évszázados múltjával szemben az iszlám pénzügy – illetve annak egy szűkebb területe az iszlám bankjog – csak pár évtizedes múltra tekint vissza.² E viszonylag rövid idő alatt azonban az iszlám bankok széles körben elterjedtek. Egyes muszlim többségű országokban pedig működésük kizárólagossá vált. Mára az iszlám bankszektor több trillió dolláros üzletág. A muszlim vallású lakosság dinamikus növekedése azt vetíti előre, hogy saria-kompatibilis bankolásra a jövőben is lesz igény. A tanulmányban hivatkozott mutatók arra engednek következtetni, hogy az iszlám bankszektor nem elhanyagolható gazdasági tényező. Gazdasági jelentősége mellett ugyanakkor figyelmet érdemel az iszlám bankrendszer eszenciája, erkölcsi alapvetései és az azzal szoros kapcsolatban álló vallási és jogi szabályai is, amelyek – egyes álláspontok szerint – a konvencionális bankok számára is megfontolandók lehetnek. A Vatikán lapjában, az Osservatore Romano-ban megjelent cikk a 2008-as gazdasági világváláság kontextusában elismerően szólt a muszlim világ bankjairól, amelyek elvetik a pénz által történő pénzcserélés módszerét. A cikk szerint „az iszlám pénzügyi rendszer hozzájárulhat a nyugati világ új szabályainak kialakításához.”³

II. Az iszlám vallás és népesség

Az iszlám a kereszténységhez hasonlóan monoteista, hisz a halál utáni életben és elszámoltathatóságban. A vallás a mindennapi élet egészét lefedi, erősen dogmatikus és a kereszténységénél a mindennapi életre sokkal nagyobb hatással bíró, szigorúbb szabályok betartására kötelezi a hívőket. Az arab nyelvben az iszlám szó önalávetést, Allah akaratának való megadást vagy Allah akaratával való megbékélést jelent. Az iszlám vallás gyakorlói a muszlimok, akik alávetik magukat Allahnak, megbékélnek Allah akaratával. A mohamedán elnevezést a muszlimok elutasítják, mivel ez a kifejezés azt sugallja, mintha a vallás központi alakja Mohamed Próféta lenne, nem pedig Isten, arabul Allah.⁴

¹ Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója

² Az Islamic finance (iszlám pénzügy) és Islamic banking (iszlám bankjog) kifejezésekre rákeresve, az iszlám pénzügy és bankjog bőséges szakirodalma angol nyelven elérhető.

³ <http://www.mohamed.hu/index.php?menu=islambank> (2021. június 20.)

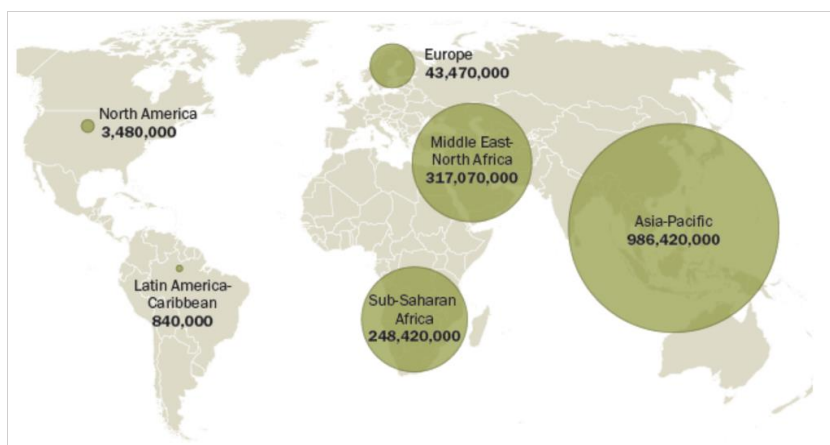
⁴ Varga József: Az iszlám bankrendszer szerepe a pénzügyi stabilitás helyreállításában. 123. o. In A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására közleményei. 2012 121-132. <http://acta.bibl.u->

Az iszlám a legfiatalabb világvallás, létrejött a 7. sz. elejére tehető. Aranykora körülbelül a 8. századtól a 13. századig tartott. Ezen évszázadok alatt az iszlám államok a világ vezető gazdasági, katonai és kulturális hatalmai voltak. Az iszlám kultúra nélkül az antik kulturális örökség jelentős része elveszett volna. Az arab természettudományok, orvostudomány és filozófia igen magas színvonalú volt. Olyan pénzügyi fogalmak megalkotása fűződik ehhez az időszakhoz, mint a hitellel, a csekk, az üzleti szerződések, a profit, a veszteség vagy a tőke. Az iszlám ebben az időszakban állam és vallás is egyszerre. Érdeemes ugyanakkor megemlíteni, hogy ez ebben az időszakban a keresztény vallásra is igaz volt. Az Oszmán Birodalom felbomlása után az iszlám már nem volt olyan politikai erő, amelyet meglovagolva az arab világ a 20. századig újra világpolitikai tényezővé válhatott volna.⁵ Hogyan változik, változhat az iszlám jelentősége a 21. században? A föld mely részén és hányan élnek muszlimok? A tanulmány következő néhány bekezdése ezekkel a kérdésekkel foglalkozik.

A Pew Research Center 2009-es felmérése átfogó képet ad a föld muszlim lakosságáról. Mivel a Pew Research Center ezen felmérése rendkívül nagy mintavételen alapul – 232 területi egységet, országot fedett le –, így a tanulmányban ezen adatokra többször hivatkozom. Amennyiben frissebb adatok is rendelkezésemre állnak, úgy azokat is megemlítem. A Pew Research Center ezen átfogó felmérésében arra jutott, hogy 2009-ben a föld lakosságának 23%-a, mintegy 1,6 milliárd fő volt muszlim vallású volt. Az iszlám lakossága 60%-a Ázsiában, további 20%-a Közel-Keleten és Észak-Afrikában (Middle East – North Africa, MENA régió) él. A fennmaradó 20% pedig a világ többi részén elszórtan. A felmérés rámutatott, hogy a világ iszlám lakosságának 80%-a olyan országokban él, ahol az iszlám vallás a többség vallása. A legtöbb muszlim többségű ország a MENA régióban található. A MENA régióban vizsgált 20 ország közül 17-ben a lakosság több mint 75%-a iszlám hívő. A legnagyobb számú iszlám lakosság viszont a délkelet-ázsiai Indonéziában él. Az indonéz lakosság 88%-a iszlám hívő, amely körülbelül 202 millió főt tesz ki. Ugyanakkor az iszlám hívők száma lehet rendkívül jelentős olyan országokban is, ahol az iszlám kisebbségi vallás. Például, Indiában a lakoságnak csak körülbelül 13% iszlámhívő, amely így is 161 millió fős muszlim közösséget jelent.

1. ábra: Az iszlám lakosság eloszlása a világban.

Forrás: Pew Research Center (2009)

Az említett Pew Research Center felmérésének adatai szerint 2009-ben az európai összlakosság 5%-a, 38 millió fő volt muszlim. Ez a globális muszlim lakoságnak mindösszesen csak 2%-át teszi ki. A 2009-es adatok szerint Európában a legtöbb iszlámhívő

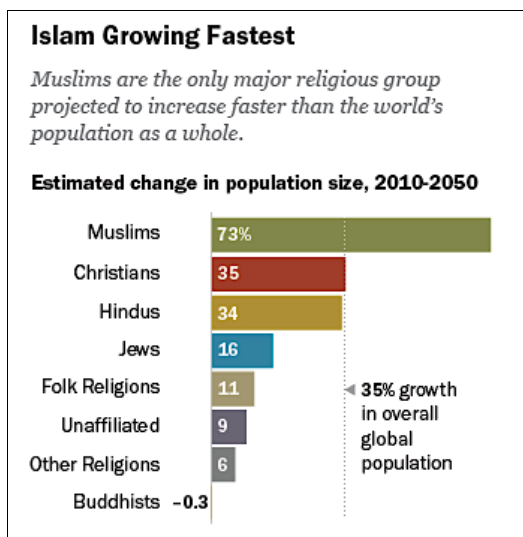
szeged.hu/30169/1/vikek_007_121-132.pdf (2021. június 20.)

⁵ Uo. 123. o.

(16 millió fő) Oroszországban élt. Ugyanezen kutatás mutatott rá, hogy Európában a legtöbb muszlim hívő Közép-Európában, illetve Kelet-Európában él. Míg a Nyugat-Európában élő muszlimok többsége Törökországból, Észak-Afrikából vagy Dél-Azsiából érkezett bevándorló, vagy azok gyermeke, addig az Oroszországban, Albániában, Koszovóban, Bulgáriában, Bosznia-Hercegovinában és Bulgáriában élő muszlimok már évszázadok óta élnek ezeken a területeken. A 2009-es felmérés alapján az Európában élő muszlimok 60% „öslakosnak” volt tekinthető. Nyugat-Európában a következő országokban élt jelentős muszlim kisebbség: Németországban 4 millió fő, Franciaországban 3,5 millió fő, az Egyesült Királyságban pedig 1,6 millió fő. Az európai országok közül a következő országokban a legnagyobb arányú a muszlim lakosság: Koszovóban 90%, Albániában 80% és Bosznia-Hercegovinában 40%.⁶

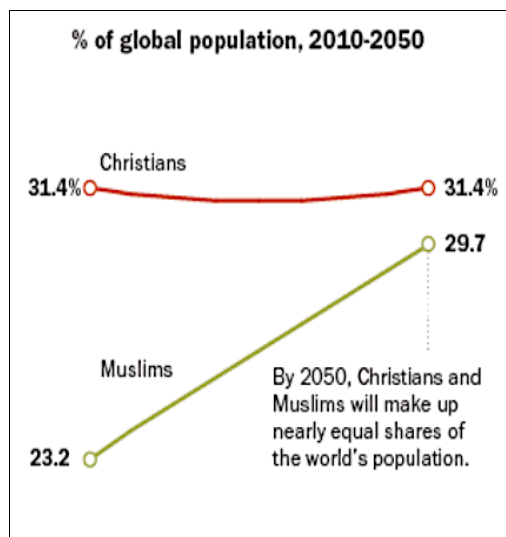
A Pew Research Center egy frissebb – 2017-ben publikált felmérése – az Európai Unióban, Svájcban és Norvégiában⁷ élő muszlimok összenépességen belüli arányának jövőbeni alakulását vizsgálta és egyrészt arra a következtetésre jutott, hogy ez az arány erősen függ a bevándorlás mértékétől, másrészt pedig arra, hogy a muszlim lakosságnak az EU, Svájc és Norvégia összelakosságán belüli 2017-ben becsült 4,9%-os aránya a bevándorlás teljes megszűnése esetén is nőni fog. A Pew Research Center becslése szerint a muszlimok aránya a teljes európai (EU, Norvégia, Svájc) lakosságon belül 2050-re 7,4%-ra fog nőni újabb bevándorlók érkezése nélkül is. Míg közepes mértékű bevándorlás mellett 11,2%, nagyobb mértékű bevándorlás mellett pedig 14%-ra fog nőni az iszlám lakosság a vizsgált európai országokban 2050-re.⁸

2. ábra: Az iszlám lakosság növekedése a világ lakosságának növekedéséhez képest 2010 és 2050 között

Forrás: Pew Research Center

3. ábra: Az iszlám és a keresztény vallás arányának a föld teljes lakosságában bekövetkező változása 2010 és 2050 között

Forrás: Pew Research Center

⁶ Mapping the Global Muslim Population. 7 October 2009 (Pew Research Center) <https://www.pewforum.org/2009/10/07/mapping-the-global-muslim-population/> (2021. június 20.)

⁷ A 2017-es kutatás már csak az Európai Unió, akkor 28 országát, valamint Norvégiát és Svájcot vizsgálta, szemben az előtte hivatkozott 2009-es kutatással, amely Európa 50 országát vizsgálta

⁸ Europe's Growing Muslim Population: Muslims are projected to increase as a share of Europe's population – even with no future migration. 29 November 2017 (Pew Research Center) <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (2021. június 20.)

Arra a kérdésre, hogy miért nő folyamatosan a muszlim lakosság összenépességen belüli aránya, választ kaphatunk a Pew Research Center egy 2015-ös tanulmányából, amely a nem hívők, valamint a hívők számának növekedését, csökkenését vizsgálta vallások szerinti bontásban. A tanulmány arra jutott, hogy – amennyiben a demográfiai trendek változatlanok maradnak – 2050-ig a föld lakossága 9,3 milliárd főre fog nőni, amely 2010-hez képest 35%-os növekedést jelent. A vizsgált vallások, illetve vallási csoporthoz nem tartozó népesség körében egyetlen egy vallási csoport az, amely a 35%-os növekedést meghaladó mértékben nő, ez pedig a muszlim. A tanulmány szerint a muszlim lakosság 2010 és 2050 között 73%-kal fog nőni (2. ábra) és 2050-re a majdnem annyi muzulmán lakos lesz a földön, mint keresztény (3. ábra).⁹

A demográfiai előre jelzésekből alapos okkal lehet arra következtetni, hogy az iszlám gazdasági ágazatok¹⁰, köztük az iszlám bankolási lehetőségek és biztosítási (takaful) üzletág iránti kereslet is nőni fog. Egy 2020-ban publikált, a globális iszlám gazdaság állapotáról szóló felmérés szerint 2019-ben a föld teljes muzulmán lakossága 2,02 trillió USD-t költött halál fogyasztási cikkekre, szolgáltatásokra, mint élelmiszer, gyógyszer, kozmetikumok, ruházat, utazás, szabadidő és média szolgáltatások. Ez 2018-hoz képest 3,2%-os növekedést jelent. Ugyanezen tanulmány az iszlám pénzügyi eszközök összeértékét 2,88 trillió USD-re becsülte és azt vetítette előre, hogy 2024-re ez az érték 3,69 trillió USD-re fog nőni.¹¹ Ezek mellett a 2011-es arab tavasz és a nyomában bekövetkezett politikai események, az iszlám előre töréséhez, egyes országokban a Saria törvények bevezetéséhez, a szekularizáció csökkenéséhez vezetnek, amely tényezők szintén az iszlám bankok ügyfélköre növekedése irányába mutatnak.¹²

III. Saria, az iszlám vallásjog

A Saria, az iszlám vallásjog, szó szerinti jelentése: kitaposott út. A kifejezés Allah útmutatására utal, amelyet a muszlimok társadalmi és egyéni életük szabályozása érdekében alkalmaznak. „A Saria az iszlám szerint az emberi létezés – legyen szó egyéni vagy közösségi létről – minden területét lefedi: része a tisztálkodás, az imádkozás, a böjtölés, az adakozás, a zarándoklat, az étkezés, a házasságkötés, a válás, az öltözködés, a gyereknevelés, a gazdasági rendszer felépítése és muködtetése, a vezetés, az állam muködtetése, a nemzetközi kapcsolatok stb.”¹³

A Saria forrásai a Korán és a Szunna. A Korán, Allah igéjét tartalmazza és mint ilyen, nem teremtett, hanem öröktől fogva létezik, soha nem veszíti érvényét. A Korán írott szövegét – Gábiel angyal közvetítésével – Allah adta Mohamed Próféának. A Koránon kívül a vallás további fontos forrása a Szunna, amely Mohamed Próféta cselekedeteire és tanítására vonatkozó hagyományok gyűjteménye. A Szunna magyarázza a Koránt, a gyakorlatban mutatja meg a Koránban található rendelkezések alkalmazását. Például a Koránban álló idézet „Bizony az imádkozás meghatározott időben előíratott a hívőknek!” alapján tudjuk, hogy az imának meghatározott ideje van. De az imák idejét a Szunnából, vagyis Mohamed Próféta

⁹ The Future of World Religions: Population Growth Projections., 2010-2050. Why Muslims Are Rising Fastest and the Unaffiliated Are Shrinking as a Share of the World's Population. 2 April 2015 (Pew Research Center) <https://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/> (2021. június 20.)

¹⁰ Például: halál élelmiszer- és gyógyszeripar, halál turizmus, média és divatipar

¹¹ Dinar Standard – Salaam Gateway: State of the Global Islamic Economy Report 2020/2021. <https://www.salaamgateway.com/specialcoverage/SGIE20-21> (2021. június 20.)

¹² Ligeti Sándor: Az iszlám bankrendszer néhány kérdése. 20. o. In Acta Scientiarum Socialium 2011. 34. sz. 5-21.

¹³ Sulok Zoltán Szabolcs: Saria: tévhit és valóság. 49. o. In Köbel Szilvia – Tóth J. Zoltán (szerk.): 100 éves a magyar iszlámtörvény. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2017, 42-56.

tanításaiból tudjuk.¹⁴

A Saria, mint kinyilatkoztatott vallásjog mellett, említést érdemel egy másik kifejezés, a fiqh is, amelyet származtatott vallásjogként lehet fordítani. A fiqh lényege, természete a Sariához képest mutatható be legegyszerűbben. A Saria kinyilatkoztatás, amelynek forrása a Korán és a Szunna. Ezzel szemben a fiqh a Sariából levezetett, olyan esetekre vonatkozik, amelyeket a Saria nem említ. A Saria rögzített (hiszen megváltoztatásával Isten szavát kellene megváltoztatni vagy hatályon kívül helyezni), a fiqh változik. Sőt mi több, az alkalmazás körülményeitől függően szükséges is változnia. A Saria általános alapelveket fogalmaz meg, azaz a kereteket rögzíti. Ezzel szemben a fiqh részletező jellegű, a Saria alapelveinek alkalmazását jelenti egy adott helyzetben, meghatározott körülmények között, de mindenképpen a Saria keretein belül. A kinyilatkoztatott vallásjogot, a kereteket, vagyis a Sariát változatlan formában kell megőrizni, hiszen kinyilatkoztatott mivoltánál fogva a mindenkor emberi viselkedés kereteit ez határozza meg. Ugyanakkor a származtatott vallásjog területén lehetőség, sőt kötelesség van új, a jelenkor kihívásait kezelő vallásjogi vélemények megfogalmazására.¹⁵ A tanulmány tárgyát képező bankjog szabályozása szempontjából e származtatott vallásjogi szabályoknak kifejezett jelentősége van, hiszen a 21. század bankrendszerei által alkalmazott innovatív technológiákra, komplex pénzügyi ügyletekre sem a Korán, sem pedig a Szunna nem tartalmaz konkrét iránymutatást.

IV. Az iszlám pénzhez való viszonya, az iszlám bankok létrejötte és működésük alapvető elvei¹⁶

Az üzleti életben tanúsított magatartásnak és a megkötött üzleteknek meg kell felelnie az előbb részletezett iszlám vallásjognak – a Sariának – és az iszlám etika alapvető elveinek. Ez utóbbiak A.S. Al-Misri szerint: a jótétemény, a megbízhatóság, becsületesség, tolerancia és az igazságosság.¹⁷ Az iszlám gazdaság, pénzügy és bankjog szempontjából kiemelkedő fontossága van annak, hogy „az iszlám nemcsak vallást, hanem egy életformát is jelent. [...] A muzulmán hit nem válik szét világi és vallási szférára, és főként nem korlátozódik a hitbéli dolgokra, hanem az élet minden területére egyaránt érvényes és kötelező magatartási szabályrendszer foglalt magába.”¹⁸ Az iszlám gazdasághoz, vagyonhoz fűződő viszonya legalább kettős természetű. Egyrészt a vallási szövegek hangsúlyozzák Allah mindenhatóságát, az élet minden területén, így gazdasági téren is. Az iszlám szerint „a világon minden Istené, aki kiosztja tulajdonát szolgálai között, és rájuk bízta azt, vagyis minden vagyon Allahé”. Ebből kifolyólag, akik kamatot szednek, azok „háborúban állnak Istennel és Mohameddel”.¹⁹ Míg egyrésztől minden Allahé, másrésztől az iszlám az emberek gazdasági önállóságát is hangsúlyozza. „Az ember életének fenntartására munkával keresi meg a szükséges anyagi alapot, és nem csak kötelesség, hanem egy nagyszerű erény is ugyanakkor. Egy munkaképes személy bünt követ el, ha valaki mástól függ anyagilag, ez egy szociális megbélyegzés és hálátlanság az emberiség iránt.”²⁰ Az iszlám vallású személynek tehát

¹⁴Uo. 51-53. o.

¹⁵Uo. 53-55. o.

¹⁶A tanulmány e fejezetében foglaltak jelentős részben támaszkodnak Varga József publikációira (Varga József 2012 és Varga József 2017).

¹⁷ Walid Mansour (et al.): How ethical is Islamic banking in the light of the objectives of Islamic law. p. 57. In The Journal of Religious Ethics. Vol. 43 No. 1 March 2015, pp. 51-77.

¹⁸ Balázs Judit: Az iszlám bankrendszer: Tanulságok a neoliberais pénzügypolitika figyelmében. In Valóság. 54. évf. 2011/1. 1-11.

¹⁹ Major Nóra: Az Iszlám Bankok titka. In Hetek. 2004. december 23. https://www.hetek.hu/uzlet/200412/az_iszlam_bankok_titka (2021. június 20.)

²⁰ Balázs Judit: Gazdaság – vállalkozás – versenyképesség az iszlám társadalmakban. Budapest-Sopron-Kairó. 2008.

gazdaságilag önfenntartónak kell lennie. A tisztességes munkával keresett vagyont védik a törvények. Mindenkinek meg kell kapnia azt, ami megilleti az elvégzett munka alapján. Ugyanakkor, aki nem képes az önfenntartásra, az a dolgozóktól alamizsnát (zakat), a szegények számára fizetendő adót várhat el. A pénzt az iszlám egy eszköznek tekinti, amellyel más dolgok értékének a mérésére alkalmas, de amelynek önmagában nincsen értéke. Az iszlám bankrendszerben ezért a pénz előállítására pénzből – azaz a kamat szedése és adása is – tilos.²¹

A modern, szervezett iszlám bankrendszer csak az 1970-es években jött létre. Az első iszlám kereskedelmi bank – a Dubai Islamic Bank – 1975-ben alakult. Fontos lépés volt az első iszlám multilaterális pénzügyintézet – az Iszlám Fejlesztési Bank – létrejötte ugyanezen évben. Az első iszlám biztosítási társaság – az Islamic Insurance Company – 1979-ben Szudánban alakult, a Dow Jones Islamic Market Index pedig 1999-ben indult.²²

Az iszlám bankok egyes országokban (például: Irán, Pakisztán, Szudán) kizárólagosan, míg más országokban (például: a délkelet-ázsiai Indonéziában és Malajziában) a konvencionális bankok mellett működnek. Létezik olyan megoldás is, miszerint a konvencionális bank a konvencionális termékek mellett kínál iszlám banki terméket is, vagy a konvencionális banki külön iszlám részleget üzemeltet. Fontos megemlíteni, hogy az iszlám bankok köre nem azonos az arab bankok körével. Nem minden arab bank működik a Saria törvények alapján. Ugyanakkor a különböző iszlám banki irányzatok között is eltéréseket találunk. Például Malajziában, ami a világ legnagyobb iszlám kötvény (sukuk) piaca, a bankrendszer a szunnita iszlám shafi iskolája alapján működik, ami nagyon rugalmasnak számít és az adósságok átruházását megengedi. Szaúd-Arábiában ezt például mereven tiltják, mivel ott az iszlám szigorú wahhabita irányzatát követik. Az öböl menti országok nagyjából a középutat jelentik.²³

A 2008-as gazdasági világválság idején, az iszlám bankok a nyugati pénzügy tudomány reflektorfényébe kerültek. A gazdasági válság ugyanis sokakban megingatta a bizalmat a teljesen szabadpiacok és a nyugati elvek alapján működő, konvencionális bankok iránt. Míg egyesek pénzügyi szakértők az állami szerepvállalás növelésében látták a megoldást, többen felvetették, hogy az iszlám bankrendszer és annak az eltérő szabályozása a nyugati világban is megfontolandó lehet. Az 2008-as pénzügyi és reálgazdasági válság fő vesztesei kétségkívül a nyugat-európai, illetve amerikai pénzügyintézetek voltak. A bankok hatalmas veszteségekről számolnak be, miközben a bankrészvények jelentős része elvesztette a válságot megelőző értékének jelentős részét. Példaként említhető a több mint százéves működés után megbukó Lehman Brothers is. A Lehman Brothers Holdings Inc. egy globális pénzügyi szolgáltató cég volt, melyet 1850-ben alapítottak. Mielőtt 2008-ban csődvédelemért folyamodott, a Lehman Brothers volt a negyedik legnagyobb befektetési bank az Egyesült Államokban (a Goldman Sachs, a Morgan Stanley és a Merrill Lynch mögött), körülbelül 25 000 alkalmazottal világszerte. A Lehman Brothers csődje az Egyesült Államok történetének legnagyobb bankcsődje, és komoly szerepet játszott a 2007-2008-as pénzügyi válság napvilágra kerülésében. Miután a Lehman Brothers csődvédelmet kért, a globális piacok azonnal zuhanásba kezdtek.²⁴ A Sariat követő bankok ugyanakkor jóval kisebb veszteségeket voltak kénytelenek elkönyvelni, mint nyugati társaik. Ennek kapcsán a Vatikán hivatalos lapjában, az Osservatore Romano-ban megjelent egy cikk – Az iszlám pénzügyi rendszerének gondolatai és javaslatai a nyugati válságra címmel. Az írás méltatta az iszlám világ bankjait,

²¹ Varga József 2012 123-124. o.

²² Hayat, Ushman – Malik, Adeel: Islamic Finance: Ethics, Concepts, Practice. p. 8. In Research Foundation Literature Reviews, 2014, Vol. 9, Issue 3 <https://www.cfainstitute.org/en/research/foundation/2014/islamic-finance-ethics-concepts-practice> (2021. június 20.)

²³ Uo. 124. o.

²⁴ https://hu.wikipedia.org/wiki/Lehman_Brothers (2021. június 20.)

amelyek elvetik a pénz által történő pénzcsinálás módszerét. A cikk szerint „az iszlám pénzügyi rendszer hozzájárulhat a nyugati világ új szabályainak kialakításához.” XVI. Benedeket pápa a globális pénzügyi válság kirobbanásakor figyelmeztetett: „Újra kellene olvasni a Koránt. Ha a mi bankárjaink, akik annyira pénzéhesek, hogy csak a minél nagyobb haszon lebeg a szemük előtt, csupán egy kicsit ismerték volna a Saria szabályait, nem tartanánk itt.”^{25,26,27}

E tanulmány írása idején még korai lenne azzal foglalkozni, hogy azok az országok, ahol az iszlám bankszektor meghatározó, a konvencionális bankszektortal rendelkező országokhoz képest a Covid-19 világjárvány nyomán keletkezett recesszióra milyen eltérő válságkezelési eszközöket alkalmaztak, valamint, hogy ezek hatékonysága alakult. Ugyanakkor több arra irányuló jel is van, hogy ezen országokban a válság kezelésének egy meghatározó eszköze az iszlám pénzügy lesz. Ventje Rahardjo, az Iszlám Gazdaság és Pénzügy Indonéz Nemzeti Tanácsának ügyvezetője az iszlám szociális pénzügyi finanszírozás jelentőségét, míg Aamir Rehman az ENSZ Fejlesztési Programjának iszlám pénzügyi tanácsadója az egyéb saria-kompatibilis megoldások, eszközök, mint a jótékonyság (zakat) és az iszlám kötvény (sukuk) jelentőségét hangsúlyozta.²⁸

Amikor az iszlám bankokról és az általuk alkalmazott ügyletekről beszélünk, figyelemmel kell lenni arra, hogy az iszlám vallásnak különböző ágazati vannak, így a különböző államokban működő pénzintézetek eltérő elvek szerint működnek. Mivel a Korán olyan korban született, amikor a mai bankrendszernek még nyoma sem volt, meglehetősen nehéz az értelmezésük a modern ügyletek kapcsán. A banki működés vallási, jogi megítélése szempontjából tehát több eltérő irányzat jött létre. Van, ahol csak az uzorát tekintik tiltottnak, máshol magát a kamatot is, mértékére tekintet nélkül. Ugyanakkor arra is van példa, hogy a kamat helyett szedett költség saria-kompatibilisnak minősül.²⁹

Az iszlám gazdaságfilozófia sarkalatos pontja a bankrendszernek a Saria szabályaival, a vallási elvekkel összhangban történő működtetése. A Saria üzleti ügyekre – így a banki ügyletekre is – a következő öt alapelv fogalmazható meg:

1. Tilos a kamatfizetés (riba).
2. Az üzlet nem irányulhat az iszlám értékrendjével szembenálló (haram) termék vagy szolgáltatás előállítására.
3. Tilos az egyébként elkerülhető kockázat vállalása, a spekulatív ügyleteket (gharar).
4. Az üzletben résztvevő feleknek kölcsönösen vállalniuk kell, hogy biztosítják egymást a károk és veszteségek ellen (profit és veszteség megosztási rendszer).
5. Az ügyletben meg kell jelennie a jótékonysági adakozásnak, azaz a vallásos adónak (zakát).^{30, 31}

²⁵ Wigglesworth, Robin: Credit crunch may test industry beliefs. In Financial Times. <https://www.ft.com/content/87d150ee-3836-11de-9211-00144feabdc0> (2021. június 20.)

²⁶ M. Kabir Hassan: The Global Financial Crisis and Islamic Finance. <https://www.sesric.org/imgs/news/image/585-paper-1.pdf> (2021. június 20.)

²⁷ <http://www.mohamed.hu/index.php?menu=iszlambank> (2021. június 20.)

²⁸ Domat, Chloé: Islamic Finance Confronts Global Pandemic. 1 May 2020. In Global Finance. <https://www.gfmag.com/topics/blogs/islamic-finance-covid-19-coronavirus> (2021. június 20.)

²⁹ Rostoványi Zsolt: Mit kell tudni az iszlámról? Kossuth Kiadó, Budapest, 1983. Hivatkozva: Varga József: Az iszlám bankrendszer működése. In Polgári Szemle 2017. november 13. évf. 1-3. sz. <https://polgariszemle.hu/aktualis-szam/142-nemzetkozi-gazdasag-es-tarsadalom/902-az-islam-bankrendszer-mukodese> (2021. június 20.)

³⁰ Balázs Judit: Az iszlám és a korai globalizáció: a modern pénzrendszer kezdetei. In Acta Scientiarum Socialium 38. sz. 2013 113-120.

³¹ Shahzad Q. Qadri: Islamic Banking: An Introduction. p. 59. In Business law Today July/August 2008 pp. 59-61 <https://www.jstor.org/stable/23297110> (2021. június 20.)

A kamatfizetés tilalma nem tekinthető új vagy egyedi jelenségnek. Az iszlám mellett a keresztény egyház is tiltotta bizonyos időszakokban. Egy olyan vallás, amely az ember életének folyását komoly erkölcsi szabályok által vájt mederbe kívánja kényszeríteni kénytelen olyan feltételeket felállítani, amelyekkel elkerülhető a túlzott mértékű eladósodás, az emberi élet ilyen módon történő tönkremenetele. Emiatt elsősorban az uzsora, majd a vallás dogmatizálódásával járó merevségből adódóan maga a kamat szedése is tiltott lett. A kamatszedés tilalma – mind a keresztény, mind az iszlám vallás tekintetében – azzal is összefügg, hogy az eredeti tőkefelhalmozás időszakáig a hitelfelvetelek zöme nem gazdasági, fejlesztési célú hitelfelvétel volt, hanem fogyasztási, azaz túlélési, egzisztenciális jellegű. A hitelre a rászoruló rétegek életben maradásához és nem az üzleti tevékenységük finanszírozásához volt szükség. Ezért etikátlannak tűnt a hitel összegét a kamattal növelt összeggel növelve visszakérni.³²

Az iszlám bankok nem vehetnek részt a tiltott (haram) tevékenységek végzésében, finanszírozásában, tevékenységük kizárólag a megengedett (halal) üzletek finanszírozására szorítkozhat. Mivel az iszlám az élet minden területén szabályokat állít, így nem meglepő, hogy ezek kihatnak a bankok befektetési lehetőségeire is. Az iszlám értékrendjével szembenálló termék vagy tevékenység az alkohol, kábítószer, a szerencsejáték és a pornográfia épp úgy tiltott, mint a disznóhús fogyasztása. Márpedig, ha ezek a tevékenységek a hétköznapi emberek számára tilosak, akkor nehezen lenne védhető az az álláspont, amely szerint e tevékenységek bankon keresztüli finanszírozása megengedett.³³

Az iszlám tiltja az elkerülhető kockázat vállalását is. Így a szerencsejáték önmagában tilos, de az egyéb szerencse elemet, bizonytalanságot tartalmazó ügyletek sem megengedettek. A banki ügyletek szempontjából e tilalomnak kifejezett jelentősége van a határidős, spekulatív, illetve egyéb nagy kockázatú ügyletek esetén. Tekintettel arra, hogy a spekulatív, a határidős és egyéb nagy kockázattal járó ügyletek tiltottak, az iszlám banki finanszírozásban a termelő szféra hitelezése kerül előtérbe, amely kisebb kockázatot, de ugyanakkor kisebb profitot is jelent.³⁴

A kölcsönösen vállalt eredménymegosztás szintén markáns eleme az iszlám bankrendszernek. Az ügyletekből haszon a közös kockázatvállalást követő nyereségből, valamint a bankok esetében az elismert működési költségekből keletkezhet. A profit és veszteség megosztási rendszerben mind a bank, mind a betétesek jobban figyelnek, hogy a hiteladósok milyen eredménnyel használják fel a befektetett pénzüket. A betétesek olyan bankot választanak, amelyek magasabb profitot realizálnak. Meg kell azonban jegyezni, hogy a betétesek információi, ugyanúgy, mint a konvencionális bankoknál, sokszor hiányosak.³⁵

Az adakozás kereszténységhez hasonlóan az iszlámban is elterjedt fogalom. Sőt, a tehetősebb muszlim hívőknek kötelező adakozniuk. A Korán az adakozás módja tekintetében is tartalmaz rendelkezést: „Ha nyilvánosan adakoztok, az [is] dicséretes dolog. Ám ha rejtve teszitek, és a szegényeknek adjátok azt, az még jobb nektek. Ez jóváteszi a rossz tetteitek egy részét. Allah tudomással bír mindenről, amit tesztek.”³⁶ A Ramadán alatti böjt például megszeghető, ha valaki megvendégeli a szegényeket. A bankok, mint nagy jövedelemmel rendelkező szervezetek sem képezhetnek kivételt, az adakozási kötelezettség tehát a bankok vonatkozásában is fennáll.³⁷

A konvencionális bankrendszerben a megtakarító és a hitel felvevő között nincs

³² Varga József 2012 127. o.

³³ Uo. 127 o.

³⁴ Uo. 128. o.

³⁵ Ligeti Sándor 2011 16. o.

³⁶ Korán, 2. szúra, 271. <https://iszlam.com/koran/a-koran/item/91-a-koran-ertelmezesenek-magyar-forditasa-a-tehen-szura> (2021. június 20.)

³⁷ Varga József 2012 127-128. o.

közvetlen kapcsolat. Az, akinek megtakarítása van, a banknak adja a pénzét és azt a banktól is várja vissza. A konvencionális bankok betéteseivel kevésbé törődnek, hogy a bank mibe fekteti a pénzt, számukra a hozam és a kockázat mértéke a fontos. A megtakarítónak, azaz a pénzt a bankban elhelyező személynek az üzleti partnere a bank. A megtakarító a banktól várja a garanciát arra, hogy a pénzét visszakapja. A banknak a megállapodás szerinti kamatot mindenképpen meg kell fizetnie a betétes részére. A bank szabadon rendelkezik a pénzzel, nem köteles elszámolásra a betétes irányába. A bank, amellet, hogy a betétesek megtakarításait őrzi, pénz forrása is. Hitelt nyújt a vállalkozásoknak, cserébe pedig kamatot szed. A hitelfelvevő üzleti sikere vagy vesztesége irreleváns a bank számára, azaz a banknak a szerződés szerint akkor is visszajár a tőke és igényt tarthat a kamatra, ha a vállalkozás nem volt eredményes. A vártnál nagyobb megtérülés esetén több haszon maradhat a vállalkozónál, sikertelenség esetén viszont a veszteség is őt terheli. Az iszlám bankrendszerben – szemben a konvencionális bankrendszerekkel – a megtakarító számára a pénzének a felhasználása nem közömbös. Egyrészt biztosnak kell lennie abban, hogy nem szolgál tiltott tevékenységet, másrészt a nyeresége vagy vesztesége a pénz felhasználójának sikerétől függ. Ebből következőleg az iszlám banki konstrukcióban mindhárom fél kapcsolatban van egymással, a bank nem képez egy átláthatatlan „falat” a megtakarító és a hitelfelvevő között. A megtakarító és a hitelfelvevő banki közvetítéssel talál egymásra.^{38, 39}

A konvencionális bankrendszerben a kockázat olyan része az üzletnek, amelynek a lehetőségekhez képesti minimalizálása a bankrendszer és a betétbiztosítási rendszer egyik fő feladata. Ugyanakkor a magas profit eléréséhez magas kockázatra van szükség. Amennyiben a hozam és a kockázat szinkronban van egymással, akkor nincs a kockázatvállalásnak felső határa. A konvencionális bank a hitel felvevőjével szemben is csökkenteni kívánja a kockázatot. Mindezt úgy, hogy a hitelbírálati folyamat a lehető legkisebb költséggel járjon. Megfelelő fedezet esetén a hitelfelvevő viszonylagos szabadságot kap a pénz felhasználásában, cserébe viszont mindig pontosan köteles törleszteni az előre kialkudott részleteket. Amennyiben a befektetés a vártnál kevésbé sikeres, akkor az ügyfél a banktól kérheti a törlesztés átütemezését. Gyakran azonban ez csak büntetőkamat mellett lehetséges. Az iszlám bankrendszerben ellenben a kockázat természetes része az üzleti életnek, amely egyaránt tartozik az ügyletben résztvevő felekre. A veszteségen a résztvevők osztoznak. A nagy kockázatú ügyletek kerülendők. Az iszlám bankoknak az ügyleteket kötelező egyedileg elbírálni. Erre egyrészt azért van szükség, hogy a nem saria-kompatibilis ügyleteket elkerüljék, másrészt a veszteség közös viselése miatt az ügylet elején olcsóbb nemet mondani, mint később egy bedőlt vállalkozásból kiszállni. Emiatt az iszlám bankoknál kisebb az esély arra, hogy rossz adós kapjon hitelt. Ugyanakkor, ha mégis a vártnál kisebb a megtérülés, büntetőkamat vallási okból nem követelhető. A bank ugyan elszámolhat némi plusz költséget, de legfőbb érdeke, hogy az adós ismét fizetőképesség váljon. Amennyiben ez a törlesztőrészlet ideiglenes csökkentésével jár, akkor a bank enged. Az iszlám bank hozzáállása tekintetben hasonlít a Grameen Bank, a szegények bankjának elvére. A szegények bankjának is lehetősége van a hitel törlesztésének átütemezésére, anélkül, hogy a kölcsönvevőnek szankcióval kellene számolnia.^{40, 41}

³⁸ Varga József 2012 127-128. o.

³⁹ Walid Mansour (et al.): How ethical is Islamic banking in the light of the objectives of Islamic law. pp. 54-55. In The Journal of Religious Ethics. Vol. 43, No. 1 March 2015, pp. 51-77.

⁴⁰ Grameen Bank, a szegények bankja egy Bangladesből induló, világszerte elterjedt kezdeményezés. Az alapítója Muhammad Yunus, aki egy rendhagyó javaslattal állt elő. A Yunus által 1976-ban kidolgozott Grameen (bengáli nyelven: „vidéki”) modell öt leendő hitelfelvevő csoportján alapszik, akik rendszeresen találkoznak a Grameen Bank területi vezetőivel. Jellemzően az öt leendő hitelfelvevő közül kettő kap hitelt. Ha próbaidő után az első két hitelfelvevő teljesíti a visszafizetési feltételeket, akkor a Grameen Bank a csoport többi tagjának is nyújt kölcsönt. Ebben a modellben a csoport befolyása helyettesíti a hagyományos hitelbiztosítékokat. A Grameen 1983-ban lett független bank. A Grameen modell a szegények megsegítésének hatékony eszközét

A hagyományos bankrendszerben a profit maximalizálása a cél. A bank – legalábbis részben – a hitelfelvevőktől beszedett és a betéteseknek kifizetett kamat különbözetéből tartja fenn magát. Az iszlám bankban a profit termelése szintén központi feladat, azonban partneri viszony figyelhető meg a megtakarító, a bank és az adós között. Az igazi profit, amikor az üzlet során mindhárom érdekelt fél nyereséget könyvel.⁴²

V. A klasszikus iszlám banki ügylettől az iszlám fintech-ig

A következőkben bemutatásra kerül néhány klasszikus banki ügylet. Ezen ügyleteket két csoportba sorolhatók: profit- és veszteségrészesedési (angolul: Profit and Loss Sharing, PLS) és nem profit- és veszteségrészesedési (angolul: Non-PLS) ügyletfajták. A PLS módok teljesen megfelelnek a Saria előírásainak, kamatszedés és biztosítékkérés helyett a kockázatközösséget és a partneri viszonyt helyezik előtérbe. A Non-PLS ügyletfajták jelentik a megoldást olyan esetekben, amikor a PLS-módszerrel nem lehet célhoz érni, például kis méretű hitelfelvevő gazdasági alanyok, illetve a fogyasztási hitelek esetében. A PLS ügyletfajták például a mudaraba és a musharaka, míg a Non-PLS ügyletekre példa az ijara, az ijara wa iqtina' és a murabaha.

Mudaraba esetén az iszlám bank biztosítja a szükséges tőke teljes finanszírozását a projekt során, míg a vállalkozó a munkáját és a szakértelmét adja. Az eredmény, nyereség a bank és a vállalkozó között oszlik meg egy előre meghatározott arányban. A pénzügyi veszteséget kizárólag a bank viseli, de csak a biztosított tőke erejéig van felelőssége, illetve az ügylet lezárulásáig az eszköz, projekt kizárólagos tulajdonosa a bank. A vállalkozó felelőssége korlátozott, ő csak az idejét és energiáját teszi kockára. Ha azonban a vállalkozó gondatlansága vagy hűtlen kezelése okozza a veszteséget, és ezt bizonyítani is lehet, akkor a teljes felelősséget neki kell viselnie.

Musharaka ügylet finanszírozása során nem a bank az egyedüli hitelnyújtó, hanem a vállalkozás biztosítja a befektetéshez szükséges tőke egy részét. Ugyanakkor a bank és a hitelfelvevő együttesen – a nyújtott tőkék arányában – vesz részt a menedzsmentben. Itt tehát mind a finanszírozás, mind az irányítás a bank és a vállalkozás közös tevékenysége. A mudaraba ügylettel szemben itt nemcsak a profitot osztják meg, hanem a nyereség és veszteség megosztása szigorúan a hozzájárulások arányában történik, tehát a veszteséget itt nem csak a bank viseli. Ez a módszer általában a hosszú távú beruházások finanszírozására szolgál.

Ijara (operatív lízing), Ijara wa iqtina' (pénzügyi lízing) A pénzügyi lízing hagyományos bankrendszerben egy hitelkonstrukció, melynek részleteit a hitelintézeti törvény szabályozza. A pénzügyi lízingnél megengedett a kamathoz hasonló konstrukció, mert a fizetés alapját nem a pénz kölcsönzése, hanem reáleszközök átadása jelenti.

Murabaha (költségplusz) Az eladó tájékoztatja a vevőt a termék beszerzésének vagy gyártásának költségéről. Ezután megegyeznek a profitrés összegében. A profitrés nem kamat, mert egyrészt nem függ a szerződés időtartamától, másrészt mert a szerződés nem pénzkölcsönzésről, hanem eszközök adásvételéről szól. A teljes összeg kifizetése általában részletekben történik.⁴³

szimbolizálta azzal, hogy lehetőséget biztosított számukra, hogy segítsenek magukon. A Grameen hitelfelvevőinek több mint 97 százaléka nő volt. 2006-ban Yunus Nobel-békedíjat kapott. Forrás: <https://www.britannica.com/topic/Grameen-Bank> (2021. június 20.)

⁴¹ Varga József 2012 128. o.

⁴² Uo. 128. o.

⁴³ Varga József: Az iszlám bankrendszer működése. In Polgári Szemle, 13. évf. 1-3. szám, 2017, 295-306. <https://polgariszemle.hu/aktualis-szam/142-nemzetkozi-gazdasag-es-tarsadalom/902-az-izlam-bankrendszer-mukodese> (2021. június 20.)

A fenti klasszikus ügyleteken túl érdemes megemlíteni az iszlám kötvényt, a sukukot. A konvencionális kötvény és a sukuk között az a különbség, hogy míg a kötvény tulajdonosa egy előre meghatározott jövedelemre tesz szert, addig a sukuk tulajdonosa ki van téve a profit, illetve a veszteség alakulásának.⁴⁴ Jelenleg a világ legnagyobb sukuk piaca a délkelet-ázsiai Malajzia. Itt került kibocsátásra a világ első fenntarthatósági sukukja (sustainability sukuk), 2021. áprilisában, mintegy 800 millió USD értékben. A fenntarthatósági sukuk lényege, hogy azok bevételéből kizárólag társadalmi célokat és zöld projektet finanszírozhatók összhangban az Egyesült Nemzetek Szervezetének fenntartható fejlődési céljaival (Sustainable Development Goals, SDG).^{45, 46}

Fejlett országokban a fiatalok tanulási lehetőségeinek előmozdítására a diákhitel széles körben ismert, igénybe vett pénzügyi eszköz. Az Egyesült Királyság parlamentjéhez címzett petícióban a diákok arra kérik a parlamentet, hogy biztosítsa a diákok tanulmányainak saria-kompatibilis finanszírozását. Az Egyesült Királyság kormánya 2021 januárjában ígéretet tett az ezzel kapcsolatos jogszabályi keretrendszer megteremtésére és az alternatív tanulmány finanszírozási lehetőségek, mint a saria-kompatibilis diákhitel biztosítására.⁴⁷

A fintech kifejezés a financial technology (pénzügyi technológia) szóösszetételből származik. A fintech iparág célja, hogy a hagyományos pénzügyi módszerek helyett a pénzügyi szolgáltatások piacán digitális technológiák, mesterséges intelligencia, blockchain technológia használatával új megoldásokat nyújtson és ily módon a felhasználók számára a pénzügyi szolgáltatásokhoz gyorsabb, egyszerűbb, alternatív elérési utat biztosítson. Ilyenek például az okostelefonok útján elérhető mobilbanki szolgáltatások, illetve a kriptovaluták. A fintech cégek között ugyanúgy vannak startupok de nagymúltú pénzügyi intézmények.⁴⁸

Míg a nem muszlim világ pénzügyi intézményei és befektetői az elmúlt években egyre növekvő mértékben folytattak blockchain technológiákkal kapcsolatos és kriptovalutákhoz kötődő spekulatív ügyleteket az iszlám pénzügyi világ sokáig hezitált, ami ezen ügyletek elfogadhatóságát, megengedett (halal) vagy tiltott (haram) ügyletként való minősítését illeti. Mígnem 2017-ben egy indonéz tudós, Mufti Muhammad Abu-Bakar meg nem jelentette a bitcoin, kriptovaluták és a blockchain saria szempontú elemzéséről szóló tanulmányát.⁴⁹ Álláspontja szerint a bitcoin ügyletek főszabályként halalnak minősülnek. Bár elemzésének eredménye nem fatwa,⁵⁰ amelyet maga a szerző is leszögezett, mégis hatással volt a pénzpiacokra. A tanulmány közzététele napján a bitcoin értéke közel nyolcszorosára nőtt.⁵¹

Egy a Journal of Economics, Business and Market Research 2020-ban megjelent tanulmány óvatosabban fogalmaz. E tanulmány szerzői szintén a bitcoin és más kriptovaluták saria megfelelőségét elemezték és arra jutottak, hogy az ügylet saria-kompatibilitását minden üzlet esetén külön kell vizsgálni. Megjegyzik, hogy a bitcoinnak, más kriptovalutáknak halal és haram aspektusai is lehetnek. A kamattilalomnak való megfelelést például több esetben megoldottnak találták, de például egyes felhasználási célok, mint a fogadás miatt már

⁴⁴ Ligeti Sándor 2011 6-7. o.

⁴⁵ <https://www.reuters.com/business/sustainable-business/malaysia-issues-800-mln-us-dollar-sustainability-sukuk-worlds-first-by-sovereign-2021-04-22/> (2021. június 20.)

⁴⁶ <https://sdgs.un.org/goals> (2021. június 20.)

⁴⁷ <https://petition.parliament.uk/petitions/318563> (2021. június 20.)

⁴⁸ <https://www.investopedia.com/terms/f/fintech.asp> (2021. június 20.)

⁴⁹ Mufti Muhammad Abu-Bakar: Sharia Analysis of Bitcoin, Cryptocurrency, and Blockchain. 2017 <https://islamicbankers.files.wordpress.com/2019/02/2017-shariah-analysis-of-bitcoin-cryptocurrency-blockchain.pdf> (2021. június 20.)

⁵⁰ A fatwa azoknak a jogi döntéseknek a neve, amelyeket egy precedens nélküli helyzetben vagy új probléma felmerülése esetén hoznak az iszlám jogtudósok. Forrás: <https://iszlam.com/hittan/iszlam-lexikon/item/1695-f> (2021. június 20.)

⁵¹ Domat, Chloe: Is Bitcoin Halal or Haram? In Global Finance, 1 May 2018. <https://www.gfmag.com/magazine/may-2018/shariah-compliant-bitcoin> (2021. június 20.)

magának a blockchain technológiának a felhasználását is tiltottnak minősítették.⁵²

VI. Összefoglalás

Az iszlám bankok működését a Saria szabályozza. Így a betétgyűjtésnek és hitelezésnek egyszerre kell megfelelnie a Saria komplex vallási, erkölcsi és jogi szabályainak, amelyek a gyakorlatban nem különülnek el egymástól. A Saria szabályai közül a banki működésre alapvető hatással van a kamatfizetési tilalom. Az iszlám banki termékek ezen alapelv figyelembevételével alakultak ki. A kockázatmegosztás a bank és az ügyfél között egy további alapelv, amely számos banki termék szabályait meghatározza. Láthattuk, hogy az említett két alapelv nem lehetetleníti el a bankok működését, hiszen számos nyugati banki terméknek kialakult az iszlám megfelelője. A bankok üzleti lehetőségeit némiképpen szűkíti, azonban, hogy a Saria által nem megengedett tevékenységek finanszírozására az iszlám banki hitelezés nem terjedhet ki, illetve, hogy a nagyobb kockázat tartalmú, spekulatív ügyletek sem megengedettek. Ugyanakkor e korlátozások mellett is számottevő, a pénzügyi piacokon nem elhanyagolható iparággá nőtte ki magát az iszlám bankszektor.

A banki szektor működését is szabályozó Saria legfőbb forrása a Korán, amely Allah öröktől fogva létező és soha érvényét nem veszítő igéjét tartalmazza. Az allah-i ige örökérvényűsége és a bankok működésének változás, fejlődés iránti igénye a Saria jog- és vallás tudósokat kihívás elé állítja. Míg a nyugati országokban évente számtalan alkalommal változtatják a bankok működésére vonatkozó alapvető jogszabályokat és az azokat részletező végrehajtási rendeleteket, addig a komplex, vallási, erkölcsi és jogi szabálynak egyaránt minősülő Saria lassabban reagál, tekint megengedhetőnek olyan új technológiákat, vagy pénzügyi eszközöket, amelyek a konvencionális banki világban mára már elterjedtek.

Sulok Zoltán Szabolcs, a Magyarországi Muszlimok Egyházának elnöke szerint a Saria ma is sikeresen és hatékonyan alkalmazható rendszer, amely kinyilatkoztatott kereteinél fogva egyenlő elbírálást képes biztosítani mindenki számára, s ami a talán a legfontosabb, megakadályozza, hogy egyének vagy csoportok számukra kedvező törvényeket hozzanak, s ezzel a törvény fölé helyezték magukat a tágabb közösség érdekeinek sérülése mellett.⁵³

⁵²Mohammad Rashed Hasan Polas – Md Muhibullah – Amitab Bhattacharjee: Is Bitcoin Halal or Haram in the Islamic Banking and Finance? An overview. In Journal of Economics, Business and Market Research 2020 Vol. 1(2) 96-104

⁵³Sulok Zoltán 2017 55. o.